Η ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΛΑΥΡΑΣ

Ποία ἦτο ἡ μορφὴ τῆς ἱστορικῆς Μονῆς κατὰ τὸν Ἀγῶνα.

Περὶ τῆς ἱστορικῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Λαύρας παρὰ τὰ Καλάβρυτα, ἔνθα παραδίδεται ὅτι ὑψώθη κατὰ τὴν 25ην Μαρτίου τοῦ 1821 ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τοῦ παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, πλεῖστα ἔχουν γραφῆ, οὐδεὶς ὅμως μέχρι τοῦδε ἐξήτασεν ἀρχαιολογικῶς τὰ κτίσματα τῆς ἱερᾶς ταύτης Μονῆς [1].

Εἰκ. 1.—Ἡ σημερινὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας.

Ὡς γνωστόν, ἐν Λαύρᾳ εὑρίσκονται κτίσματα τριῶν ἐπο-

[1] Βλέπε — πλὴν τῶν διδομένων ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τοῦ Ἀγῶνος

χῶν: ἡ ***σημερινὴ Μονὴ*** (εἰκ. 1), ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ τῆς τετραγώνου αὐλῆς της τὸ νεώτερον Καθολικὸν (τῷ 1850

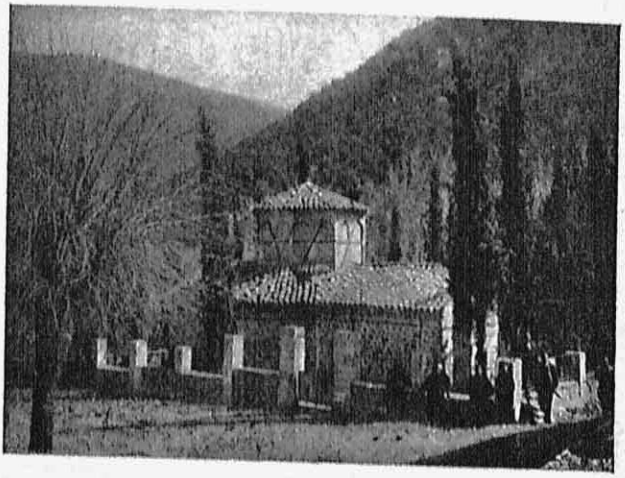

Εἰκ. 2. — Τὸ ἐναπομεῖναν Καθολικὸν ἐκ τῆς πυρποληθείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἱστορικῆς Μονῆς τῆς ἁγίας Λαύρας.

ἱδρυθὲν εἰς ῥυθμὸν μεταγενεστέρας μετὰ τρούλλου βασιλικῆς· τὰ ἀρχαιότερα τῶν κελλίων τῆς σημερινῆς Μονῆς ἀνάγονται

πληροφοριῶν—καὶ ἱστορίαν Μονῆς ἐν Γ. Παπανδρέου, Καλαβρυτινὴ Ἐπετηρίς, Ἀθῆναι 1906, σελ. 104 κ.ἑ., ἔνθα σημειοῦται καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία· πρβλ. καὶ ἐνθουσιώδη πατριωτικὴν περιγραφὴν τῆς ἁγίας Λαύρας ὑπὸ Σπ. Παγανέλη, Πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, Ἀθῆναι, 1891, σελ. 86 κ.ἑ. καὶ σύνοψιν τῶν γραφέντων περὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος καὶ τῆς ἀνυψώσεως τῆς Σημαίας ἐν Λαύρᾳ, ἐν Δ. Γρ. Κ. «Μελέτη περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ, Ἀθῆναι, 1916, σελ. 38 κ.ἑ. — Ἡ πρὸ τοῦ 1821 ἱστορία τῆς Μονῆς στηρίζεται εἰς χειρόγραφον Κώδικα, ἔνθα ἀναγράφονται γεγονότα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1703 κ. ἑ., καὶ ὅπου διασῴζεται ἡ παράδοσις, καθ' ἣν συνασκητής τις τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἀθανασίου, ἦλθε καὶ ἔκτισε τῷ 961 μ.Χ. παρὰ τὴν ῥίζαν ἀποκρήμνου βράχου τὴν παλαιὰν Μονήν, ἣν ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἀσκήσεώς του ὠνόμασε ***Λαύραν*** καὶ ἥτις διετηρήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1585, ὅτε

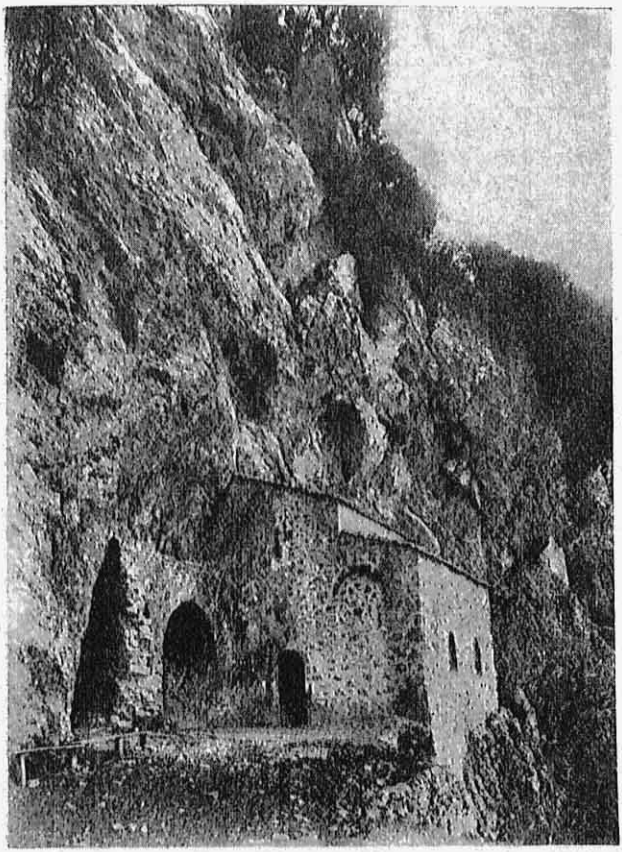

Εἰκ 3. — Τὸ Παλαιομονάστηρον, ἤτοι τὸ διασῳζόμενον ἐκ τῆς παλαιᾶς Μονῆς τῆς Ἁγίας Λαύρας Καθολικόν.

εἰς τὸ ἔτος 1828, ὅτε δηλ. ἤρχισεν ἡ κτίσις νέας Μονῆς ἀντὶ τῆς πυρποληθείσης ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ ἱστορικῆς Μονῆς), — νοτιοδυτικῶς αὐτῆς τὸ διασωθὲν Καθολικὸν τῆς πυρποληθείσης ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ ***ἱστορικῆς Μονῆς*** (εἰκ. 2) — καὶ περὶ τὰ 300 μ. ἀνατολικῶς αὐτῆς τὸ παρὰ τὴν βάσιν ἀποτόμου βράχου ἐκτισμένον ***Παλαιομονάστηρον*** (εἰκ. 3).

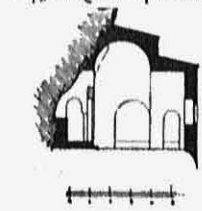

Τῆς σημερινῆς Μονῆς τὰ κτίσματα εἶναι νεώτατα, οὐδὲν δὲ ἐνδιαφέρον ἐνέχουν. Τοὐναντίον ἄξια μεγίστης προσοχῆς εἶναι τὰ δύο παλαιότερα κτίσματα.

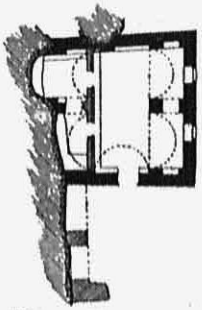

Εἰκ. 4.— Κάτοψις καὶ τομὴ τοῦ Καθολικοῦ τῆς παλαιᾶς Μονῆς.

Α

Καὶ πρῶτον τὸ ***Παλαιομονάστηρον,*** ὅπερ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκτίσθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ι΄. αἰῶνος, ἠρειπώθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ΄ καὶ ἀνεκαινίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος.

Σήμερον ὑπάρχει τὸ μόνον ἐναπομεῖναν ἐκ τῆς παλαιᾶς Μονῆς Καθολικὸν (εἰκ. 3), κτίσμα μεταγενέστερον (τὰ παρὰ τὴν θύραν τοῦ ναϋδρίου θεμέλια μετὰ κεραμοπλαστικοῦ τινος διακόσμου εἶναι ἴσως βυζαντινῶν χρόνων) ἱδρυμένον ὡς δίκλιτος ***σταυρεπίστεγος*** Ἐκκλησία ἐπὶ σπηλαιώδους χάσματος, παρὰ τὴν ῥίζαν βράχου εὐρι-

---

ἐσυλήθη καὶ ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τῷ 1600 καὶ πάλιν ἡ Μονὴ ἀνεκτίσθη ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ὡς Σταυροπηγιακὴ καὶ διεκοσμήθη διὰ τοιχογραφιῶν τὸ Καθολικὸν αὐτῆς τῷ 1645. Τῷ 1671 - 1692 ὁ μοναχὸς Εὐγένιος διὰ συνδρομῶν ἐκ Βλαχίας ἔκτισε 300 μέτρα ἀνατολικώτερον νέαν Μονήν, τὴν ἱστορικὴν Μονὴν τοῦ Ἁγῶνος, ἣν ἔκαυσεν ὁ Ἰμβραὴμ τῷ 1826 καὶ ἐξ ἧς διεσώθη ἑτοιμόρροπον μόνον τὸ Καθολικόν, ἐπισκευασθὲν τῷ 1898. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους ἀνατολικῶς τῆς πυρποληθείσης Μονῆς ἱδρύθη ἡ σημερινὴ Μονή, ἧς τὸ Καθολικόν, καταστραφὲν ἐκ σεισμοῦ τῷ 1844, ἀνεκτίσθη ἐκ βάθρων τῷ 1850.

σκομένου, ὡς διακρίνει τις εἰς τὴν εἰκόνα καὶ τὰ παρατιθέμενα σχέδια—κάτοψιν καὶ τομὴν— (εἰκ. 4). Λείψανα τοῦ παλαιοῦ Ναοῦ ἔχομεν κυρίως τὰ ἀριστερὰ διακρινόμενα τμήματα τοῦ ἐπὶ βατοῦ μέρους τοῦ βράχου ἐκτισμένου Νάρθηκος, ὅστις κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου ἔχει βαθέα ἀψιδώματα, ἐστεγάζετο δὲ διὰ καμάρας.

Ἐσωτερικῶς ὁ Ναὸς διαιρεῖται εἰς δύο κλίτη, ἔχει τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ καὶ τὴν πρόθεσιν εἰς σπηλαιώδη κοιλώματα τοῦ βράχου καὶ στεγάζεται ἄνωθεν τοῦ Ἱεροῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ κλίτους διὰ ζεύγους καμαρῶν, τὸ δὲ μέσον διὰ μιᾶς κατὰ πλάτος βαινούσης ὑψηλοτέρας ἐγκαρσίας καμάρας. Ὁ ἁπλοῦς αὐτὸς ἀρχιτεκτονικὸς τύπος ***(σταυρεπίστεγος)*** εἶναι λίαν συνήθης εἰς τοὺς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀνεγειρομένους ναΐσκους, ἔχων τὴν καταγωγήν του εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἔνθα ἐπιχωριάζει ἡ χαρακτηριστικὴ κατὰ πλάτος τοῦ Ναοῦ διήκουσα καμάρα, παρουσιάζει δὲ τὸ σταυρεπίστεγον πολλὰς παραλλαγὰς συνδυαζόμενον ἐνίοτε πρὸς τὸ σταυρικὸν διάγραμμα (ὅπως εἶνε Ναοὶ τῆς Κρήτης, ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Εὐπαλίου κ.ἄ), ἄλλοτε δὲ σχετιζόμενον πρὸς τοὺς σταυροειδεῖς (ὡς εἶνε τὸ ναΰδριον τοῦ ἁγίου Στυλιανοῦ Ἀττικῆς παρὰ τὴν Μονὴν Καρέα)[1]. Οἱ ἀρχαιότεροι ἐν Ἑλλάδι Ναοὶ τοῦ τύπου τούτου ἀνέρχονται εἰς τοὺς ἐσχάτους βυζαντινοὺς χρόνους (εἰς Γεράκι, Μάνην, Βάθειαν καὶ Ὀξύλιθον Εὐβοίας) διαφέροντες τῶν μεταγενεστέρων κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς τοιχοδομίας καὶ τὸν πλουσιώτερον ἐξωτερικὸν διάκοσμον ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὴν πλέον σύνθετον κατασκευήν (ὡς εἶναι ὁ ναὸς τῆς Πόρτα Παναγιᾶς Θεσσαλίας καὶ ἡ κάτω Παναγιὰ Ἄρτης).

Ὁλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ παλαιοῦ Ναοῦ τῆς Λαύρας καλύπτεται διὰ τοιχογραφιῶν, γραπτὴ δὲ ἐπιγραφή, ἄνωθεν διόδου τοῦ δεξιοῦ κλίτους εὑρισκομένη, ἀναγράφει ὅτι:

---

[1] Millet, L'école grecque, Paris 1916, σελ. 48 κ.ἑ. Εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς καταγωγῆς τῶν σταυρεπιστέγων ναῶν πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ μακρὰ ἐφαρμογὴ τοῦ τύπου ἐν Ἀνατολῇ οὐχὶ δὲ οἰκοδομικοὶ μόνον καὶ αἰσθητικοὶ λόγοι.

«(ἀνεκαινίσθη;) *ὁ πάνσεπτος* (καὶ θεῖος Ναὸς οὗτος τῆς ὑπερευλογημένης Δεσποί)*νης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας| διὰ συνδρομῆς πόνου τε καὶ ἐξόδου τε κυρίου Ἀρσενίου ἱερομονάχου καὶ καθηγουμένου· ἱστορήθη δὲ διὰ χειρὸς κἀμοῦ ἐλαχίστου ζωγράφου Ἀνθίμου ἱερομονάχου ἐκ πόλεως Ροποῦ* ΖΡΝΓ΄ (= 7153 ἀπὸ κτίσεως κόσμου), *ἔτους ἀπὸ Χριστοῦ* ΑΧΜΕ΄ (1645)». Αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἶναι μέτρια δείγματα τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς[1], ἥτις, ἔχουσα κέντρα τὰς ἀνθούσας Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διετήρησε καθ' ὅλην τὴν Τουρκοκρατίαν τὴν αὐτὴν εἰκονογραφίαν καὶ τὴν αὐτὴν τεχνοτροπίαν, ὀφειλομένας εἰς τὴν αὐστηρότητα τῆς παραδόσεως καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας[2].

Ὅσον ἀφορᾷ μόνον τὴν διάταξιν τῶν τοιχογραφιῶν, ἐνταῦθα παρατηρεῖται σχετικὴ χαλάρωσις τῶν καθοριζομένων διὰ τῆς Ἑρμηνείας τῶν Ζωγράφων τοῦ Ἄθω, διατηροῦνται ὅμως αἱ θέσεις τῶν κυριωτάτων σκηνῶν. Οὕτως εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐγκαρσίας καμάρας ὁ ζωγράφος τοποθετεῖ τὸν Παντοκράτορα ἐντὸς ῥόμβου, οὗτινος τὰ ἄκρα καταλαμβάνουν τὰ τέσσαρα σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν, κύκλῳ εἰκονίζει τοὺς χοροὺς τῶν Ἀγγέλων, Ἁγίων καὶ Προφητῶν, ἐν ᾧ ἑκατέρωθεν τοῦ ῥόμβου καὶ πρὸς τὸ ἱερὸν Βῆμα ἁπλώνει σκηνὰς τῶν Αἴνων ἡ τοῦ Πᾶσα πνοή, ἤτοι δικαίους, παντοειδῆ ζῷα (ἐλάφους, στρουθοκαμήλους, ὄρεις, κροκοδείλους, γοργόνας, πτηνὰ κλπ.), ἀποτυπῶν τὰ ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ λεγό-

[1] Εἷς τινα μέρη (τῆς νοτίας κυρίως πλευρᾶς τοῦ ναϋδρίου καὶ κάτωθεν τῆς τοιχογραφίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου) διακρίνονται ἐπάλληλα ἐπιχρίσματα, ὅπερ εἶναι ἀπόδειξις προγενεστέρας διακοσμήσεως τοῦ Καθολικοῦ—ἐκ τῶν διακρινομένων λειψάνων αἱ τοιχογραφίαι τοῦ κάτω ἐπιχρίσματος δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα—τὴν ὁποίαν ὁ ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐκάλυψεν ἢ ἐξηφάνισεν. Ἀφ' ἑτέρου τοιχογραφίαι τινὲς κατεστραμμέναι τοῦ Νάρθηκος εἶναι παλαιότερα ἔργα τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Ναοῦ.

[2] Πρβλ. λεπτομερεῖς παρατηρήσεις περὶ τῆς μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς ἐν Γ. Σωτηρίου «Ἡ Μονὴ τῆς Φανερωμένης ἐν Σαλαμῖνι» (ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας βυζαντινῶν σπουδῶν, Ἀθῆναι 1924, σελ. 126 κ. ἑ.).

μενα: «ὑποκάτωθεν δὲ τῶν ἁγίων (γράψον) ὄρη μὲ κάρπιμα δένδρα καὶ ἐπάνωθεν αὐτῶν διάφορα πτηνὰ καὶ ὑποκάτωθεν πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς ἥμερα καὶ ἄγρια». Εἰς τὴν ΝΔ. καμάραν (εἰκ. 5) τοποθετεῖ ἐντὸς ἐνεπιγράφου κύκλου ἐν προτομῇ τὸν Χριστὸν ὡς Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελον, κατὰ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΝΔΡΕΑ ΑΡΤΕΡΖ

Εἰκ. 5.—Ἐσωτερικὸν τοῦ Καθολικοῦ τῆς παλαιᾶς Μονῆς.

τὰ τέσσαρα ἄκρα ἀγγέλους καὶ κάτωθεν τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς. Εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ Ναοῦ διανέμει εἰς ζώνας ἀδιαφόρως παραστάσεις τοῦ Δωδεκαόρτου, θαυμάτων, μαρτυρίων (μεταξὺ τούτων εἰκονίζεται ἡ σπανία παράστασις τοῦ Παύλου τυπτομένου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «***ὁ Παῦλος τύπτεται***

τεσσαράκοντα παρὰ μίαν»), ὁλοσώμων, ἐφίππων καὶ ἐν προτομῇ ἁγίων, τοῦ Ἀναπεσόντος κ.ἄ. ἐν ᾧ εἰς τὸ κτιστὸν Τέμπλον ἔχει σειρὰν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἐπὶ τοῦ κέντρου τῶν ἄνωθεν τοῦ Τέμπλου σχηματιζομένων τόξων ἰδιόρρυθμον παράστασιν τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Μηνᾶ μετ' ἀρχιτεκτονικοῦ βάθους ἄνω, ἐπὶ δὲ τῶν κάτωθεν τῶν Λεσποτικῶν εἰκόνων θωρακίων τὸν Σαμψὼν καταβάλλοντα λέοντα, καὶ

Εἰκ. 6.—Τοιχογραφία ἐπὶ ταῦ κτιστοῦ Τέμπλου τοῦ Καθολικοῦ τῆς παλαιᾶς Μονῆς.

ὄρθιον ἐστεμμένον ἀετὸν πατῶντα ἐπὶ ὄρεων (εἰκ. 6). Ἡ τελευταία παράστασις δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ προέρχεται ἐκ παλαιοτέρου ἐμβλήματος τῶν μέσων χρόνων, ἐπὶ ὑφασμάτων κεντωμένη καὶ ἀντιγραφομένη ὑπὸ τῶν ἁγιογράφων.

β ᾽Στὴν Ἀψῖδα καταλαμβάνει ἡ Πλατυτέρα, δορυφορουμένη ὑπὸ τῶν Ἀρχαγγέλων, κάτωθεν εἰκονίζονται οἱ Ἱεράρχαι καὶ ὁ Ἀμνός, ἄνωθεν τῆς Ἀψῖδος τὸ ἅγιον Μανδήλιον καὶ

ἑκατέρωθεν προφῆται, ἐν ᾧ τὴν πρόθεσιν κοσμεῖ ἡ Ἀποκαθήλωσις, ἀριστερὰ δὲ αὐτῆς παρίστανται ὁλόσωμοι Ἱεράρχαι.

Τέλος ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς προσόψεως τοῦ Ναοῦ διακρίνονται εἰσέτι μέρη τῆς Β' Παρουσίας καὶ εἰς τὰς ἀριστερὰ διασωθείσας καμάρας, ἔνθα ὑπῆρχον πιθανώτατα τάφοι ἡγουμένων καὶ δωρητῶν τῆς παλαιᾶς Μονῆς, διασῴζονται τοιχογραφίαι τινές, οἷον οἱ κορυφαῖοι Ἀπόστολοι ἔχοντες εἰς τὸ μέσον καὶ ἐντὸς νεφελῶν τὸν Χριστόν, μοναχὸς δεόμενος, Θεοτόκος καὶ πρὸ αὐτῆς ἀνακαινιστὴς ἡγούμενος(;) προσφέρων τὸν Ναόν, τὸ ἀναγραφόμενον ἐν τῷ χειρογράφῳ Κώδικι[1] περίφημον θαῦμα τῆς διασώσεως τοῦ βρέφους ὑπὸ τῆς Λαυρεωτίσσης Θεοτόκου κλπ.

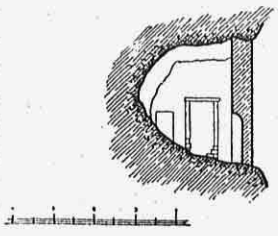

Εἰκ. 7. — Κάτοψις καὶ τομὴ βυζαντινοῦ ἀσκητηρίου εὑρισκομένου ἐπὶ τῶν βράχων.

Εἰς τὸν ἠρειπωμένον τοῦτον Νάρθηκα τοῦ παλαιοῦ Ναοῦ εὑρίσκονται προσέτι κεχαραγμέναι ἐπιγραφαὶ (χαράγματα), ἀναγράφουσαι ἐπισκέψεις Ἱεραρχῶν (*«1576, Ἀπριλίου 8, ἦλθα καὶ ἐπροσκύνησα τὴν Παναγία, ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας»*) ἐπισκευὰς κατὰ καιροὺς τῆς παλαιᾶς Μονῆς (*«1806 Αὐγούστου προηγούμενος Χρύσανθος· ἐμερεμέτισα τὴν ἐκκλησία διὰ γρόσια 20»*), καταστροφὰς καὶ ἐρημιώσεις τῶν Τούρκων (*«1826 Μαΐου 4, ἐπέρασεν ὁ Ἰμβραὴμ πασᾶς ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα λεηλατῶν καὶ αἰχμαλωτίζων· ἔκαυσε τὴν ἁγίαν Λαύραν ὁ Ὁμὲρ μεχμέτης τοῦρκος»*· ἀλλαχοῦ *«1827 Ἰουνίου 6, πάλιν ἐπέρασεν ὁ ἐπάρα-*

[1] Ὁ Κῶδιξ οὗτος ἐξεδόθη μετὰ προσθηκῶν ὑπὸ τοῦ προηγουμένου τῆς Μονῆς Δαμιασκηνοῦ Ἀποστολίδου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: *Κτιτορικόν, ἤτοι ἱστορία τῆς ἱ. Μονῆς Λαύρας*, Ἀθῆναι, 1905.

τος καὶ ἔμεινε ἡμέρας 9 εἰς Ξερόκαμπον· ἐξαφάνισε ὅ,τι ἄφησε») κλπ.

Πλὴν τοῦ Καθολικοῦ οὐδὲν ἄλλο λείψανον ἐκ τῆς παλαιᾶς Μονῆς διεσώθη· ἐπὶ τῶν βράχων μόνον καὶ εἰς κοιλώματα αὐτοῦ διασῴζονται ***ἀσκητήρια τινά,*** σπουδαιότερον τῶν ὁποίων εἶναι τὸ ἐν εἰκ. 7 παριστώμενον — διακρίνεται ἡ δυτικὴ αὐτοῦ πλευρὰ καὶ δεξιὰ τῆς εἰκ. 3—ὅπερ εἶναι ἀξιολογώτατον παράδειγμα ἀσκητηρίου βυζαντινῶν χρόνων. Ὡς διακρίνεται ἐν τῇ κατόψει καὶ τῇ τομῇ τῆς εἰκ. 7, ἔχει φραχθῇ τὸ κοίλωμα κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ νοτίαν πλευρὰν διὰ τοίχου, ἐφ' οὗ σχηματίζονται δύο κόγχαι (ἑστία καὶ ἀποθήκη) καὶ ἀνοίγονται δύο στενὰ παράθυρα ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἡ θύρα δὲ ἐπὶ τῆς νοτίας. Ἀλλὰ τὰ ἀσκητήρια ταῦτα μᾶς ἐξηγοῦν καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν ἐνταῦθα συνεπήχθη ἡ Μονή· προφανῶς ἐπὶ τῶν κοιλωμάτων τοῦ βράχου τούτου ἐγκατεστάθησαν κατ' ἀρχὰς ἀσκηταί, ὅταν δὲ οὗτοι ηὐξήθησαν συνέπηξαν ***Κοινόβιον*** καὶ ἵδρυσαν τὸ Παλαιομονάστηρον.

Τὸ ἱστορικὸν Λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας.

Β

Ἱστορικὴν σημασίαν ἐνέχει καὶ ὡς ἐθνικὸν κειμήλιον δικαίως θεωρεῖται τὸ διασωθὲν Καθολικὸν ἐκ τῆς πυρποληθείσης ***Μονῆς τοῦ Ἁγῶνος,*** ἐπεσκευασμένον σήμερον (εἰκ. 2). Τὸ Καθολικὸν τοῦτο εἶναι τρίκογχον κτίσμα ἁγιορειτικοῦ τύπου εἰς τὴν ἁπλουστέραν αὐτοῦ μορφὴν (τρίκογχος δηλ. μονόκλιτος μετὰ τρούλλου Ἐκκλησία ἄνευ στηριγμάτων), ὅπως δεικνύει τοῦτο ἡ κάτοψις καὶ αἱ παρατιθέμεναι

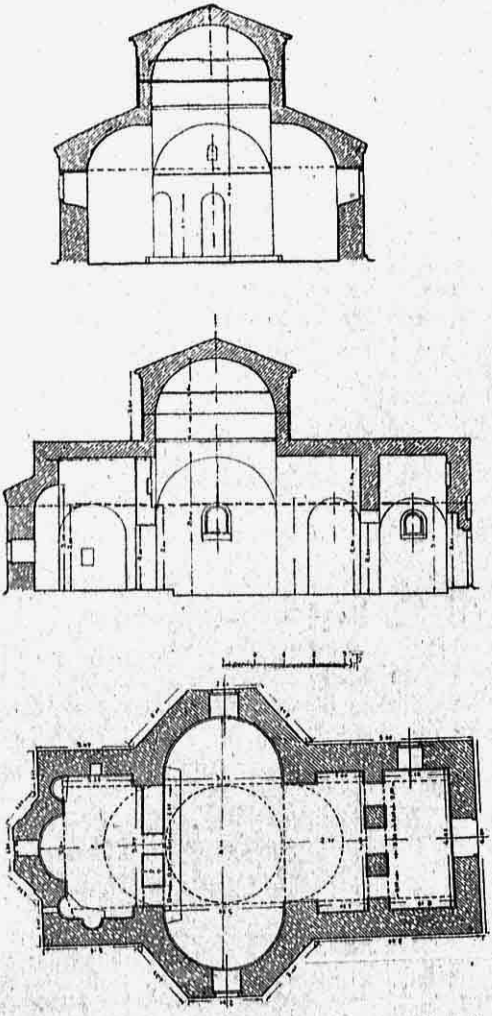

Εἰκ. 8.—Κάτοψις καὶ τομαὶ τοῦ Καθολικοῦ τῆς ἱστορικῆς Μονῆς τοῦ Ἁγῶνος.

τομαὶ τοῦ μνημείου (εἰκ. 8), ἱδρυθὲν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος [1].

Τὸ τρίκογχον, παλαιότατος χριστιανικὸς ἀρχιτεκτονικὸς τύπος, δὲν ἔλειψε καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν. Ἐν ᾧ δὲ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι εὗρε μετρίαν σχετικῶς ἐφαρμογήν, ἀνεπτύχθη μεγάλως εἰς τὰς ὁμόρους χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τὰς δεχθείσας τὸν βυζαντινὸν πολιτισμὸν (πρβλ. Ναοὺς Σερβίας καὶ Ἀρμενίας). Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας τὸ τρίκογχον ἀπαντᾷ συχνότερον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ὑπὸ τὴν αὐτὴν μετριόφρονα μορφήν, τοὐναντίον δὲ ἐν Ρουμανίᾳ, ἥτις σχετικῶς ἀπήλαυε μεγάλων ἐλευθεριῶν, ὁ τύπος οὗτος εὗρε λαμπρὰν ἀνάπτυξιν κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα.

Ποία ὅμως ἦτο ἡ μορφὴ τῆς πυρποληθείσης Μονῆς; Μέχρι τοῦδε οὐδεὶς παρέστησε τὴν ἱστορικὴν Μονήν, ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ αὐτῆς περιγραφαὶ δὲν παρέχουν εἰδήσεις περὶ τοῦ σχήματος αὐτῆς.

Εὐτυχῶς μεταξὺ τῶν σχεδιασμάτων τοῦ Barsky, διασώζεται ἡ εἰκὼν τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγῶνος, ὅπως ἦτο αὕτη κατὰ τὸ 1745, τὸ ἔτος δηλαδὴ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ παραδόξου τούτου μοναχοῦ, τοῦ περιηγηθέντος τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα τοῦ «***Βασιλείου μοναχοῦ Πλάκα, ρώσσου Κιοβίτου***». Φέρει, ὡς διακρίνεται ἀριστερὰ τῆς εἰκ. 9, τὴν ἐπιγραφήν: «***Τὸ Μοναστήριον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐπονομαζόμενον Λαύρα, ὅποῦ εὑρίσκεται εἰς τὸν Μορέαν πλησίον τῆς χώρας Καλάβρυτα· ἱστορηθὲν ἀπὸ μέρος βόρειον καὶ ἀνατολικόν· ἔτος 1745***. Κάτωθεν δὲ ῥωσσιστί: ***Μοναστήριον Λαύρας παρὰ τὰ Καλάβρυτα τοῦ Μορέως***»

Εἰς τὸ σχεδίασμα τοῦ Barsky διακρίνεται τὸ τετράγωνον

[1] Δεξιὰ τῆς θύρας τῆς εἰσόδου εὑρίσκεται ἡ ἐπιγραφή: ΑΧΟΑ' (1671) ***ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ιη' | ἀνηγέρθη ὁ θεῖος καὶ | πάνσεπτος Ναὸς οὗ|τος διὰ συνδρομῆς καὶ | ἐξόδου*** (τοῦ) ***ἐν ἱερομονά|χοις Εὐγενίου, ὡς ὁ ἴδ(ιος . . .***».

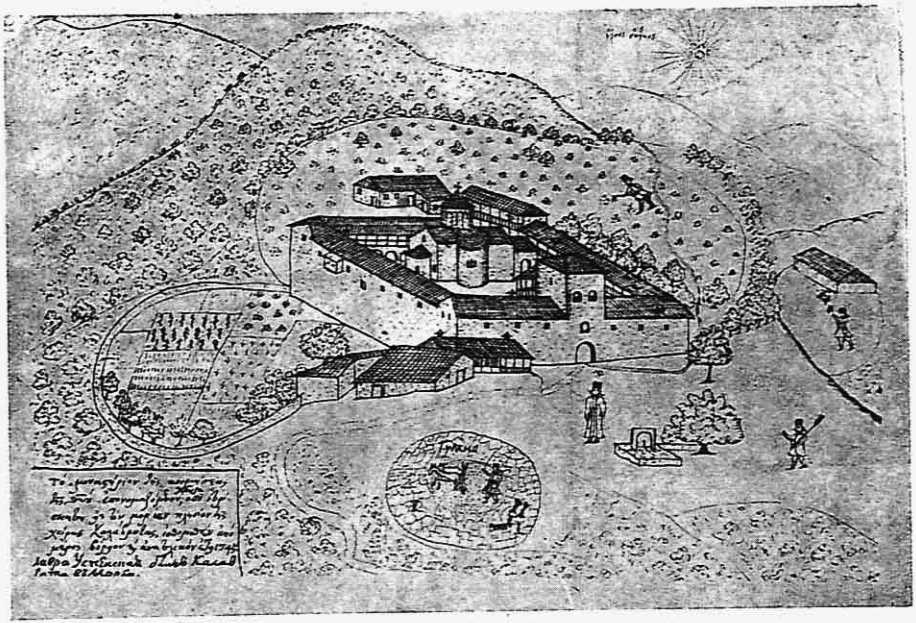

Εἰκ. 9.—Σχεδίασμα τῆς πυρποληθείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1826 Μονῆς τοῦ Ἁγῶνος, ἐκτελεσθὲν ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Barsky τῷ 1745.

σχῆμα τῆς ἱστορικῆς Μονῆς, ὁ ἄνωθεν τοῦ πυλῶνός της Πύργος ἔνθα ἦτο καὶ τὸ Κωδωνοστάσιον καθὼς καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Αὐλῆς Καθολικόν, ὅπερ διασῴζεται ἀκόμη· ἔξω τῆς Μονῆς διακρίνονται οἱ ἀγροί, οἱ κῆποι, οἱ ἐλαιῶνες τοῦ Μοναστηρίου καὶ τὸ ἁλῶνι, ἀριστερὰ τῆς Πύλης οἱ σταῦλοι, νοτίως τῆς Μονῆς ξενῶνες καὶ ἀποθῆκαι, πρὸ τῆς Πύλης πλατεῖα, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἡ Κρήνη· καὶ

Εἰκ. 10.—Τοιχογραφία τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγῶνος.

παρ' αὐτὴν ἡ περίφημος πλάτανος· τὰ τελευταῖα σῴζονται μέχρι σήμερον, εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς τὸν κορμὸν τῆς πλατάνου ταύτης, ἐμπηγνύοντες ἥλους, ἀνήρτων τὰ ὅπλα των οἱ Ἁγωνισταί.

Εἰς τὸ σχεδίασμα τοῦ Barsky διακρίνεται καὶ τὸ Πρόπυλον ἢ ὁ ἐξωτερικὸς Νάρθηξ τοῦ διασῳζομένου Καθολικοῦ, ἤτοι κλειστὴ στοὰ διὰ πεσσῶν σχηματιζομένη, ἔχουσα καὶ δύο πλαγίας διόδους· οὕτω δ' ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὕπαρξις τοιχο-

γραφιῶν ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ Ναοῦ (ὁλόσωμοι παραστάσεις εἰς σχῆμα δεσποτικῶν εἰκόνων Τέμπλου καὶ ἄνωθεν σκηναὶ τοῦ Ἀκαθίστου).

Ἐσωτερικῶς διασῴζονται αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Ναοῦ, ἠμαυρωμέναι ὅμως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς πυρκαϊᾶς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τῆς κακῶς ἐκτελεσθείσης ἐκκαθαρίσεως αὐτῶν. Ἡ διάταξις τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶνε ἡ τυπικὴ διάταξις τῶν ἁγιορειτικῶν Ναῶν (Παντοκράτωρ εἰς τὸν τροῦλλον δορυφορούμενος ὑπὸ τῶν χορῶν ἀγγέλων καὶ Προφητῶν εἰς δύο ζῶνας, Πλατυτέρα εἰς τὴν ἁψῖδα καὶ κάτωθεν αὐτῆς ἡ θεία λειτουργία καὶ τέσσαρες Ἱεράρχαι—Ἀωδεκάορτον εἰς λοιπὰ μέρη τοῦ Ναοῦ, τονιζομένων τῶν παραστάσεων τῆς Μεταμορφώσεως καὶ Ἀναστάσεως εἰς τοὺς πλαγίους χορούς, καὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἄνωθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος — ὁλόσωμοι ἢ ἐν προτομῇ ἅγιοι εἰς κάτω ζῶνας, Μαρτύρια ἁγίων, Μέλλουσα Κρίσις εἰς Νάρθηκα κλπ.)· εἰς τοὺς πεσσοὺς δὲ τοῦ Νάρθηκος, τοὺς σχηματίζοντας τὰς διόδους τοῦ τριβήλου, εἰκονίζονται, κατὰ τὸν τύπον τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων, ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Θεοτόκος. Ὡς δεῖγμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων τοῦ ἱστορικοῦ Ναοῦ παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα 10, ἔνθα παρίσταται ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος βρεφοκρατοῦσα, εἰς ἣν προσφέρει τὸν Ναὸν ὁ ἱδρυτὴς Εὐγένιος, εἰκονιζόμενος ἀμυδρῶς ἀριστερά.

Εἰκ. 11. — Δεσποτικὸς Σάκκος καὶ Πατερίτσα ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Π. Πατρῶν Γερμανόν.

Κειμήλια τῆς ἱστορικῆς Μονῆς.

Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν διασωθέντων ἐκ τῆς ἱστορικῆς Μονῆς κειμηλίων κατέχει τὸ Λάβαρον (βλ. ἀνωτέρω εἰκόνα), γνωστότατον καὶ ἐξ ἀπεικονίσεων καὶ περιγραφῶν μεταξωτὸν κεντημένον πολυτελὲς ὕφασμα, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Οἱ μοναχοὶ εἰς τὴν Προθήκην τῶν ἀμφίων τοῦ Σκευοφυλακίου των δεικνύουν καὶ τὸν Δεσποτικὸν Σάκκον καὶ τὴν δεσποτικὴν ῥάβδον τῆς εἰκόνος 11, ἅτινα ἀποδίδουν εἰς τὸν ὑψώσασα τὴν Σημαίαν τοῦ ἁγῶνος Ἱεράρχην. Ὁμοίως διεσώθη καὶ τμῆμα τοῦ ξυλογλύπτου, Τέμπλου τοῦ ἱστορικοῦ Ναοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται ἡ φραγγέλωσις τοῦ Χριστοῦ (εἰκ. 12)· σημειοῦται μάλιστα ἀριστερὰ τὸ ἔτος ΑΨΙΑ (1711), καὶ εἶνε καλὸν δεῖγμα τῆς συνδυαζομένης μετὰ ξυλογλυπτικοῦ διακόσμου καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Δύσεως ὑφισταμένης ζωγραφικῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ὡς συνηθίζεται τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἑπτανήσῳ.

Εἰκ. 12. — Ξυλόγλυπτον τμῆμα τοῦ Τέμπλου τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἁγῶνος μετὰ τῆς εἰκόνος τῆς φραγγελώσεως τοῦ Χριστοῦ· ἔργον τοῦ ἔτους 1711.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ